

A Magyarságkutató Intézet archívuma

A Magyarságkutató Intézet archívuma az intézet alapításától, 1985-től gyűjti a kisebbségben élő magyarságra vonatkozó dokumentumokat. Tevékenységi köre két nagy területre terjed ki: a gyűjteményépítésre és a bibliográfiai-dokumentációs munkára. Felépítése szorosan összefügg az intézet OSZK-beli elhelyezésével, gyűjtőkörében alkalmazkodott a nemzeti könyvtár dokumentum- és szolgáltató bázisához. Ennek első következménye, hogy a hagyományos dokumentumok körében (könyvek és folyóiratok) az állományépítés alapszinten maradt, hiszen a nagykönyvtár hungarika-orientáltsága miatt szinte az összes a határon túli magyarsággal foglalkozó dokumentum megtalálható ott. Ennek ellenére a gyűjtemény szakosodása megkövetelte, hogy a cserekapcsolatok szintjén önállósdjon. Így rendszeres könyv- és folyóiratcsere jött létre például az újvidéki Hungarológiai Intézettel, a müncheni Südost-Instituttal és a bloomingtoni egyetem szláv tanszékének könyvtárával.

A könyvek gyarapodásában a rendszeres hazai vásárlások és a cserék mellett nagy szerepet játszottak a különböző forrásokból ajándékba kapott kötetek is. Az archívum könyvállománya 1990 végén mintegy 1400 kötet volt, profiljába a legfontosabb kézikönyvek, szótárak, lexikonok mellett a nemzetiségi kérdésre vonatkozó szakirodalom tartozik.

A folyóirat-megrendelések hasonlóképpen alakultak: nem lehetett cél a periodikumok duplikálása, ha azok „házon belül” úgyis hozzáférhetők. Kivételt csak azok a folyóiratok jelentettek, amelyek specifikus voltak miatt nem kerültek az Országos Széchényi Könyvtár gyűjtőkörébe, de a kisebbségkutatás szempontjából alapvető jelentőségűek (például Nationalities Papers, Ethnic and Racial Studies, The Journal of Ethnic Studies).

Egészen más típusú gyarapítási szempontok alapján épül fel a gyűjtemény speciális része, a kéziratár vagy archívum. 1985-ben, a Magyarságkutató Intézet alapítása idején nem volt megszokott, hogy a magyar folyóiratokban tanulmányok, cikkek jelenjenek meg a szomszédos országokban élő magyarság életéről. Ez természetesen nem jelentette azt, hogy ilyen dolgozatok nem is léteztek: többnyire a kutatók íróasztalaiban várták sorsukat. Az intézet megalakulásának ténye sok szerzőt mozdított meg itthon és külföldön is, de mivel a publikálás bizonyos témákban lehetetlennek látszott, kézírataik az archívumba kerültek. Ezek a tanulmányok, valamint az Állami Gorkij Könyvtártól a Magyarságkutató Intézet birtokába került csaknem 300 kézirat alkották alapját a ma már 1200 tételes gyűjteménynek.

A kollekció ezután több forrásból növekedett tovább. Az intézetnek lehetősége nyílt arra, hogy szerződéses megbízások alapján külső munkatársakkal dolgoztasson fel résztémákat a külföldi magyarsággal kapcsolatban. Ezek a tanulmányok, adatgyűjtések automatikusan az archívum állományába kerültek. Közülük néhány azóta már megjelent. Több kutató kereste fel az intézetet a szomszédos országokbeli magyarság köréből is, tanulmányaik újabb szempontokkal gazdagították a kéziratgyűjteményt.

Gyarapítási munkájuk során az archívum munkatársai igen nagy súlyt fektettek az adatszerűségekre. 1986-tól kezdve külső munkatársak folyamatosan szemlézik a kisebbségi magyar sajtót, valamint a román nyelvű lapokat. A statisztikai és egyéb adatok különböző, kéziratban levő helységnévtárak, demográfiai gyűjtések, adattárak és címtárak beszerzésével váltak a kutatók számára hozzáférhetővé. A gyűjtemény részét képezi például a Sebők László által összeállított komplett helységnévtár a szomszédos országok magyarlakta településneveinek névváltozataival, valamint a hozzájuk tartozó demográfiai és nemzetiségi adatokkal az 1910-es népszámlálástól kezdődően.

Természetesen a kéziratárba kerültek azok a belső tanulmányok is, amelyeket az intézet munkatársai készítettek célfeladataik során, valamint különféle konferencia-anyagok, főképpen a kisebbségben élő magyarsággal vagy az általánosan vett kisebbségi kérdéssel kapcsolatban.

A feldolgozások (tanulmányok, adatgyűjtemények stb.) mellett néhány forrásértékű irat is került az archívumba - bár ez nem tartozik fő gyűjtési körébe -, valamint több olyan interjú, visszaemlékezés, amelyek szintén forrásnak tekinthetők egy-egy korszak tanulmányozásához.

A gyűjtemény elsősorban a tudományos kutatás kiszolgálására szakosodott, több publikáció hivatkozott már az archívum kézirataira. Tekintettel arra, hogy a kollekció a maga nemében egyedülálló, a továbbiakban is szeretnénk folytatni a dokumentumok gyarapítását, számítva újabb közreműködők jelentkezésére.

A gyűjtemények építése mellett - amely igen fontos feladata a kutatóintézetek könyvtári és dokumentációs részlegeinek - az archívum munkatársainak az információfeldolgozás és szétsugárzás különböző „műfajait” is vállalniuk kellett. Erre két egymással összefüggő, de némiképp különböző tevékenységi kör látszott alkalmasnak: a hagyományos értelemben vett bibliográfiai feldolgozás (amely publikált dokumentumok cím- és egyéb adatainak összegyűjtését, szerkesztését jelenti) és egy dokumentációs rendszer kiépítése (ami viszont feltételezi az úgynevezett forrásdokumentumok meglétét és gyűjteménybe szervezését is).

A bibliográfiai munkálatok elindításához nagy segítséget adott a TS-5 programiroda, amely kutatási programjai közé sorolta *A szomszédos országokban élő magyarság történetének válogatott bibliográfiája 1918-1945* címmel adatgyűjtést. A bibliográfia a tudományos kutatás segítségét tűzte ki célul, ennek megfelelően könyvek és folyóiratokban megjelent tanulmányok feldolgozását vállalta. Gyűjtőköre a magyar dokumentumokon túl kiterjed az utódállamokban megjelent publikációkra, sőt a legfontosabb nyugati anyagokra is. Úgy tervezzük, hogy a retrospektív gyűjtéssel időben előrehaladva a munkát kiterjesztjük a háború utáni időszak szakirodalmára is. Az adatok rendezését számítógéppel végezzük, ami nagy segítséget jelent a végső szerkezetbe sorolásnál és a különböző mutatók elkészítésénél (tárgymutató, névmutató, földrajzi mutató). A körülbelül 6000 tételesre tervezett bibliográfia megjelenése 1992-1993 folyamán várható, ha lesz anyagi fedezete.

A számítógépes feldolgozás nagy előnye, hogy a bibliográfiai adatok már a kiadvány megjelenése előtt felhasználhatók a kutatók tájékoztatására: a közvetlen lekérdezéssel különféle témák, regionális egységek stb. szakirodalmára áll rendelkezésünkre abban a pillanatban, amint az adatok a gépbe kerültek.

A bibliográfiai tevékenység körébe tartozik a folyóirat-repertóriumok készítése is. A TS-5 programiroda anyagi segítségével megkezdtük a legfontosabb, eddig feltáratlan erdélyi magyar folyóiratok feldolgozását. Jelenleg az Erdélyi Helikon, az Erdélyi Irodalmi Szemle és az Erdélyi Iskola című lapok repertóriumainak összeállításán dolgozunk. A bibliográfiai adatok rendezését végző adatbáziskezelő program összekapcsolható a nyomdai munkálatokhoz ma már szinte nélkülözhetetlen szövegszerkesztővel is, s így közvetlenül elvégezhető a kézirat előkészítése a kiadásra.

Az archívum dokumentációs munkája szorosan kapcsolódik a fentebb vázlatosan ismertetett retrospektív bibliográfiai adatgyűjtéshez, elsősorban a feldolgozás módszere szempontjából. A kurrens dokumentációban ugyanazt a számítógépes programrendszert alkalmazzuk, mint a bibliográfiánál. Célunk az, hogy amint a bibliográfiai adatgyűjtéssel elérkezünk 1990-ig, a két témát közös adatbázisba vonva egységes szakirodalmi áttekintésünk legyen a kisebbségbe került magyarság történetéről 1918-tól napjainkig. Dokumentációs tevékenységünk 1990-ben indult, tartalma jelenleg a tudományos igényű magyar folyóiratcikkek feldolgozására korlátozódik. A cikkekről másolatokat készítünk, így a számítógépből nyert információk alapján kiválasztott dokumentum közvetlenül a kutatók rendelkezésére áll. 1991 tavaszán mintegy 400 folyóiratcikk adatait és másolatát tartalmazza adatbázisunk, illetve gyűjteményünk. A bibliográfiai tételek adatait az Országos Széchényi Könyvtárban történik: a legmegfelelőbb helyen. Ide érkezik be ugyanis (kötelempéldányként) minden magyarországi nyomtatvány, a feldolgozás tehát sehol másutt nem végezhető el ilyen széles forrásbázis alapján. (Mintegy 1300 periodikumot figyelnek

folyamatosan.) A dokumentumokat erősen szelektáljuk, igyekszünk a tudományos igényű dolgozatok szintjén maradni, s ezért a hetilapok cikkeit már csak megrostálva dolgozzuk fel.

Az archívum - és főképpen annak dokumentációs tevékenysége - szoros kapcsolatban áll az Országos Széchényi Könyvtár Hungarika Dokumentációs Osztályával. Az információk közvetlen cseréjét segíti elő, hogy közös számítógépes programrendszert használunk (a programot Horváth Ádám dolgozta ki).

Könyvtári-dokumentációs munkánknak számos olyan részterülete van, amelyről nem szóltunk. E vázlatos ismertetés csak arra vállalkozhatott, hogy az eltelt öt év néhány eredményét felvillantssa, számítva a munkatársak és kívülállók további segítségére.

Dippold Péter